

Oğuz Türklerinin Dini ve Kahramanlık Destanı “Battal Gazi Destanı”

Religious And Heroic Epos Of The Oguz Turks - “Dastan About Battal Gazi”

Aybeniz RAHİMOVA*

* Doç. Dr., Bakü, Azerbaycan.

Orcid Id: 0000-0003-4334-8157

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Aybeniz Rahimova, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Bakü, Azerbaycan

E-posta / E-mail:

aybenizrahimova88@gmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:

15 Haziran 2021

Kabul Tarihi / Accepted Date:

25 Haziran 2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Citation:

Aybeniz Rahimova, “Oğuz Türklerinin Dini ve Kahramanlık Destanı “Battal Gazi Destanı”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 134, Sayı 264, İstanbul 2023, s. 129-142

doi: 10.55773/tda.1315399

Öz

Oğuz Türklerinin Anadolu'ya yerleşmelerini ve İslam dinini yaygınlaştırmak uğruna verdikleri mücadeleyi yansıtan ilk dini-kahramanlık örneği Battal Gazi destanıdır.

Anadolu Türklerinin yanı sıra Azerbaycan ve Orta Asya Türkleri arasında yaygın olan bu eser “Menakib-i Battal Gazi”, “Seyyid Battal Gazi”, “Hikayet-i Battal Gazi”, “Battalname”, “Kitab-i Battal Gazi” v.d. isimler altında ünlü olmuştur. Araştırmacılar bu destanın baş kahramanı Battal Gazi'nin (ö.-h. 122, m. 740) tarihi bir kişilik olduğunu, Emeviler döneminde Bizans'a karşı yürütülen savaşlarda ve İslam dininin kabul ettirilmesi uğruna gerçekleştirilen askeri yürüyüşlerde isim yaptığına dikkat çekmektedirler. Zaman geçtikçe bu kahramanla ilgili tarihi bilgilerle efsaneler birbirine karışmıştır. Kimi rivayetlere göre kendisi Abbasi Halifesi Harun Reşid döneminde (786-809) Malatya civarında yaşamıştır. Arap kökenli bu kahraman Anadolu Türkleri tarafından İslam'ın yaygınlaşması uğruna savaşan bir Türk kahramana dönüştürülmüş, kendisiyle ilgili toplumun yarattığı destan 11.-13. yüzyıllarda şekillenmiş ve 13. yüzyılda ilk kez yazıya aktarılmıştır. “Battalname” ile Oğuz Türklerinin öbür dini-kahramanlık destanları, özellikle “Dedem Korkud Kitabı” arasında gözlenen bir dizi benzer özellikler ilgi çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Destan, Epos, Battal Gazi, İslam, Hristiyanlık.

Abstract

The first religious-heroic dastan, speaking about the residence and struggle for the spread of Islam in Anatolia of the Oghuz Turks is “Dastan about Battal Gazi”, “Hekayati-Battal Gazi”, “Battalname”, “Kitabi-Battal Gazi”, etc. Researchers show that the protagonist of the epic BattalGazi (death: x 122-740 (?)) Is a historical person who was known during the Amavite times as a participant in the wars against Byzantium, for spreading. With the passage of time, historical facts intertwined with legends about BattalGazi. According to some legends, he lived during the reign of the Abbasid Caliph Harun Arrashid (786-809) in Malatya. The

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Anatolian Turks turned this hero, who was of Arab origin, into a Turkic hero. The Turkic-Oguz epos about him was formed in the 9th-13th centuries and spread widely. The epic was first rewritten in the 13th century. A number of similar moments can be traced between “Battalname” and other religious and heroic dastans, Oguz Turks, including the “Kitabi-Dede Gorgud”, which arouses great interest.

Keywords: Dastan, Epic, Battal Gazi, Islam, Christianity.

Giriş

Oğuz Türklerinin Anadolu coğrafyasına bir daha terk etmemek üzere Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra İslam dininin yaygınlaştırılması uğruna verilen mücadelenin halk yaratıcılığı alanında en iyi tasvirini veren örnek Battal Gazi destanı olup Azerbaycan ve Türkistan Türkleri arasında da geniş yayılmış bu destan Menakib-i Battal Gazi, Seyyid Battal Gazi, Battalname, Kitab-i Battal Gazi v.d. isimler altında da ün kazanmıştır. Araştırmacılar bu destanın esas kahramanı olan Battal Gazi'nin (m.ö.h. 122, m. 740(?)) tarihi bir kişilik olduğunu, Emeviler döneminde İslam dinini yaygınlaştırmak uğruna gerçekleştirilen mücadelelerde askeri yürüyüşler organize ettiğine dikkati çekmektedirler. Aynı zamanda araştırmalarda tarihi bir kişilik olan Battal Gazi ile efsane ve destan kahramanı Battal Gazi'nin birbirlerinden ayrı tutulması zaruretine vurgu yapılmaktadır:

“Tarihi kişiliğiyle menkibevi kişiliği kaynaklarda ve hafızalarda birbirine karışan, Endülüs'ten Türkistan'a kadar tüm Müslüman milletlerinin ortak malı haline gelen Battal Gazi'nin gerçek kişiliğiyle efsanevi şahsiyetini birbirinden ayrı olarak ele almak gerekir. Battal'dan bahseden Yakubi, Tabari'den başlayarak Evliya Çelebi'ye gelinceye kadar Mesudi, İbn Esakir, İbn-ül Esir, İbn-ül Esir, Sibt İbn-ül Cevzi, İbn Şakir, El Kutubi, İbn Fazlullah el Ömeri, Zahabi, İbn Kesir, Gelibolulu Mustafa Ali bir dizi kaynaktan tarih ve menkibe iç içedir.”¹

Kimi rivayetlerde Battal Gazi'nin, Abbasi Halifesi Harun Reşid zamanında (786-809) Malatya civarlarında yaşamasının (“Tarih-i Tabari-i Kebir”, “Evliya Çelebi Seyahaname”si) iddia edilmesine rağmen bunun gerçeği yansıtmadığı kanısındayız. Eski Hristiyan kaynaklarından Teophanes'te, Süryani kökenli yazar Tell Mahreli Denys'in eserlerinde bu kahramanın Emeviler döneminde yaşadığını öne sürülmektedir. (Tarih-i Tabari'nin Abu Ali Bal'ami tarafından Farsçaya çevirisinde bir sergerde olarak Battal Gazi'nin ilk kez yiğitliği Mesleme bin Abdul Melik'in kumandanlığında gerçekleştirilen İstanbul'u kuşatma operasyonunda gösterdiği yazılmaktadır.² Girdiği savaşlarda kendisinin Abdulvahap ibn Buht isimli kahraman bir askeri de bulunmuştur. Aynı şahıs Abdulvahap Gazi ismiyle Türk Battalname'sinde de karşımıza çıkmaktadır. Daha eski kaynaklarda Battal Gazi'nin, Kayseri, Afyon, Eskişehir ve günümüz Suriye topraklarında savaşlara girdiğinin belirtilmesine rağmen Evliya

¹ Ahmet Yaşar Ocak, “Battal Gazi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5. Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 204.

² A.e.

Çelebi, Gelibolulu Mustafa Ali, Münecimbaşı v.d. Türk kaynaklar kendisinin Malatya çevresinde yaşadığı noktasında hemfikirler. Osmanlı seyyah ve bilgileri bu son versiyonu tarihi bir gerçek olarak kabul etmektedirler. Daha eski gerçeklikleri yansıtan Teophannes, Tabari, İbnü'l Esir, İbn Kesir v.d. ise Battal Gazi'nin günümüz Eskişehir bölgesinin Güney Batısındaki Akrinoin mevkiinde bir savaşta şehit düştüğünü (m. 740) ileri sürüyorlar. Onun çevredeki Hristiyan toplumlarını korkutan bir kahraman olduğu, düşmanın kale ve şehirlerini kimi zaman kılıcının, bazen ise zekasının gücüyle teslim aldığı öne çıkarılıyor. Kendisinin bu özellikleri Oğuz boyuna mensup Türklerin “Battalname” isimli destanına da yansımıştır. Örneğin, Türkiye “Battalname”sinde Battal Gazi bir Arap kökenli komutan olarak değil de İslam mücahidi ve klasik bir Türk Alpereni olarak karşımıza çıkıyor ve bu özelliğiyle dikkatleri daha ziyade kendine çekiyor. “Eren” sözcüğünün anlamını mercek altına alan Türk toplumlarının destan yaratıcılığının kıymetli araştırmacılarından Prof. Dr. Halik Köroğlu düşüncesini “Eren” denilince ise Batı topraklarında din uğruna savaşanlar kastediliyor, yeni vatanlarında Oğuzlar bu şekilde değerlendiriliyordu” sözleriyle ifade etmiştir.³

Yazı

Türk kavimlerinin en erken yazıya alınmış Dedem Korkudun kitabı isimli dini-kahramanlık destanında da din uğruna mücadele, gavurlara karşı verilen savaş ve hasımların kale ve şehirlerinin zaptedilmesi temaları sıkı şekilde işlenmektedir. Dedem Korkudun kitabı ile Battalname arasındaki benzerlikleri incelerken öncelikle Dedem Korkudun kitabının Kafkasya'nın yanısıra Anadolu'daki gelişmeleri de yansıttığını ve toplumda yaygınlaştığını not etmekle birlikte Battalname'nin ağırlıklı olarak Anadolu coğrafyasındaki gelişmelerden gıdalanmak suretiyle bir halk yaratıcılığı anıtı olarak şekillendiğini ifade etmemiz gerekmektedir. Ünlü Türk halk edebiyatı bilgini Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü henüz 1926'da Bakü'de yayınlanan “*Azeri Edebiyatına Ait Tetkikler*” isimli eserinde Azerbaycan Türkçesinin, Kuzey ve Güney Azerbaycan'ın yanısıra İran'ın iç bölgelerinde ve aynı zamanda Doğu Anadolu'da 20. yüzyılın başlarında çok yaygın olduğuna dikkat çekmiştir.⁴

İşte bu yüzden Battal Gazi'nin hayatını ve mücadelelerini konu alan destan ile Dedem Korkudun Kitabı arasında gerek içerik ve gerekse sanat özellikleri bakımından bir dizi uyumlu noktaların bulunduğunu belirtmemizde fayda vardır. Bu bakımdan iki anıtın da Azerbaycan ve Anadolu Türklerinin ortak anıtı olarak genel bir zeminde incelenmesi yeni sonuçları ortaya çıkarmanın yanısıra farklı metodolojik yaklaşımlara da kapı aralayacaktır.

Bilindiği üzere Battal Gazi destanı henüz Selçuklular döneminden Anadolu'nun mütevazî yaşam tarzına sahip insanların yanısıra çeşitli tasavvufî akımların (Kalenderler, Bektaşiler, Aleviler) ortamında da yaygın olmuştur. Şöyle ki Peygamber efendimizin (s.a.v.), Hz. Ali'nin, Hz. Hüseyin'in soyundan

³ Xalıq Koroğlu, *Oğuz qəhrəmanlıq eposu*, Yurd, Bakı 1999, s. 176

⁴ Məhəmməd Fuad Köprülüzadə, *Azərbaycan ədəbiyyatına aid tədqiqlər*, Sabah, Bakı 1996, s. 12

gelen destanın esas kahramanına “Seyyid” diye hitap edilmektedir. Bu durum inanç bakımından yaklaşıldığında Azerbaycan Türkleriyle yakınlık arzetmekte olup Dedem Korkudun Kitabı’nda aynı detayları görebilmekteyiz. Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak tarihi bir kişilik olarak Emeviler döneminde yaşamış olan Seyyid Battal’ın, Türk- Oğuz destanında Hz. Ali soyundan bir seyyide dönüşmesi ve çeşitli kesimlerde bir evliya ve kutsal bir insan olarak kabul görmesinin nedenini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Burada dikkatlerden kaçmaması gereken husus gerçekte Hz. Ali ve soyuna iyi gözle bakmayan bir hanedan olan Emevilere mensup bir şahsiyetin bu yanının unutulurak ön saflarda gelen bir evliya düzeyine çıkarılmış olmasıdır. Böylece tabir caizse, Emevi hanedanının Battal Gazi’si heterodoks Türk zümreleri arasında yerini Hz. Ali soyundan gelen Battal Gazi’ye devretmiştir.”⁵

Dikkat çektiğimiz üzere Anadolu Türkleri arasında yaygınlaşmış Battal Gazi’yle ilgili öyküleri içeren menkıbeler destan hüviyetini kazandıktan sonra ilk kez 13. yüzyılda yazıya aktarılmıştır. Günümüzde destanın nüshaları İngiltere, İtalya, Almanya, Rusya v.d. ülkelerin Şark yazmaları kütüphanelerinde muhafaza edilmekte olup Azerbaycan Ulusal Bilimler Akademisi Muhammed Fuzuli Yazmalar Enstitüsü hazinesinde bu anıtın biri yazma, ötekileri ise taş baskı halinde üç nüshası bulunmaktadır. Nüshaların kısa paleografik tasvirini sunuyoruz:

1. V-86/1692 şifresi altında muhafaza edilen taş baskısı kitap, üzerinde sarı çilleri bulunan siyah karton ciltle kaplanmıştır. Ölçüsü 24x11 cm. olup 112 sayfadan ibarettir. H. 1287 yılında (1870-71) basılmış olup ilk sayfası nakışlı çerçeveye alınmış ve üzerine Gazavat-i Sultan Seyyid Battal Gazi kelimeleri yazılmıştır. Harekeli nesih yazısıyla yazılmış kitap Şirket-i Hayriye-yi Sahafiye’de basılmıştır.

2. X-1080 şifresi altında muhafaza edilen taş baskısı kitabın cildi siyah renkte olup H. 1298’de (1881) basılmıştır. Ölçüsü 24x16 olup 175 listeden ibarettir. Harekeli nesih yazısıyla yazılmış kitap Şirket-i Hayriye-yi Sahafiye matbaasında basılmış olup düz yazıyla kaleme alınmış bu kitaba şiir parçaları da eklenmiştir.

3. XVI-165 şifresi altında muhafaza edilen taş baskısı kitabın ölçüsü 24x14 cm. olup 154 sayfadan ibarettir. Gri renkli karton kapakla kaplanmıştır. Harekeli nesihle kaleme alınmıştır. H. 1329’da (1911) Şirket-i Hayriye-yi Sahafiye’de basılmış üç kitabın da başlığında “Her sözünün evveli Bismillah’tır. Mahlûkin için her sözün Allah’tır” cümleleri bulunmakta olup kitapların sonlukları da aynıdır:

*Hakkın ismini yad etmektir erkan
Bir erkan ucunu tuttuktâ insan,
Revadur ismini yadetmek anun.*

⁵ Ocak, A.e., s. 205

Yazmalar Enstitüsü'nde B-7698 şifresi altında muhafaza edilen yazma nüshası 198 sayfadan ibaret olup ölçüsü 17.5X22-11.5X16 cm.dir. Cildi siyah-mavi gri renktedir. Karton cildin üst kısmında kitabın Muhammed Refî'ye ait olmasına ilişkin bir not da bulunmaktadır. Destan siyah mürekkeple düz beyaz sayfalara aktarılmıştır. Her sayfası 12 satırdan ibaret olan metin nesih hattıyla kaleme alınmış olup kıssaların başlangıcı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kitabın ilk sayfasındaki Besmeleden önce destanın içeriğine uygun bir sayfa uzunluğunda yarım kalmış bir yazı parçası da bulunmakta olup ardından destan metni gelmektedir. 105a listesinin boş olmasına rağmen metni yarım sayamayız. Kitapta geleneksel “*Temmet'ül kitap be oun-il-illah'ül mülk el Vehhab*” kelimeleriyle bitmektedir. Bunun ardından “Kitab-i Seyyid Battal. Abdulvahhab veled-i Mirza Celil tamam şod. Merhum Nuhevi sahib-i kitab” şeklinde Farsça not gelmekte olup Hicri 1255 (1839) tarihi düşülmüştür. Tüm bunlar eserin 19. yüzyılda Mirza Celil'in oğlu Abdulvahab isimli bir şahıs tarafından aktarıldığını görmekteyiz. Zamanında kitap ünlü dil bilimcisi Ord. Prof. Dr. Abdul Ezel Demircizade'nin kütüphanesinde bulunmuştur. Destanın V-86/1692 şifresi altında muhafaza edilen taş baskısı nüshası ise ünlü yazar Neriman Nerimanov'a mahsus olmuştur. Yazma nüshasının metni ile taş baskısı arasında farklı hususlar dikkati çekmektedir. Şöyle ki baskı nüshası metnin en başındaki manzum giriş yazmada bulunmamaktadır.

Battal Gazi destanının metin özelliklerini ilk kez 1871 yılında Alman Oryantalistler H. Fleischer ve H. Ethe incelemiş ve birkaç metnin kıyaslamasını yaparak eseri Almancaya çevirmişler. Osmanlı döneminde bu destanın ismine ilk kez Fuad Köprülü'nün henüz 1918'de yayınladığı Türk edebiyatında ilk mütasavvıflar isimli araştırmasında rastlamaktayız. Ord. Prof. Dr. Köprülü 1928'de ışık yüzü görmüş “*Türk Edebiyatı Tarihi*” isimli kitabında da bilim dünyasında destanla ilgili ifade edilmiş görüşlerin özetini sunmanın yanısıra kendi görüşlerini de öne sürmüştür. Rus Oryantalist Ord. Prof. Dr. Vasiliy Barthold ise “*İslam Kültürü Tarihi*” isimli yapıtında Araplar, Farslar gibi öteki kavimlerin temalarını temel alarak Türklerin yeni edebi eserler yarattığını iddia etmiş, bunun örneklerinden biri olarak Battal Gazi destanını göstererek bakışını şu şekilde ifade etmiştir:

“Arapların ve Farsların başlattıkları kültürel faaliyetleri Türklerin yeni bir şevkle sürdürdüklerini ve müslüman medeniyetine yeni bir ivme kazandırdıklarını düşünmek, kuşkusuz imkan çerçevesindedir. Gerçekten Türkler her ne kadar ötekilerin yaratmış olmalarına rağmen o örnekler temelinde Türkistan'da ve Anadolu'da kendilerinin yeni edebi dillerini ortaya çıkardılar. Henüz Emeviler döneminde şehit düşmüş Arap kahraman Seyyid Battal'a ilişkin öyküleri alarak kendisini bir Türk savaşçısına dönüştürdüler.”⁶

İşte bu araştırmaların devamında konu üzerinde Bizans ve İslam edebiyat tarihçileri de kafa yormaya başlamış olup örneğin 1929-1930 yıllarında M.

⁶ V. Barthold, İslam Medeniyeti Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1963, s. 167.

Henry Gregorie, Bizanslıların ünlü Akritas destanıyla Seyyid Battal destanı arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmıştır. Arapların ünlü Delhemma (Zatü'l hemma, Zül hemma) destanıyla Türklerin Battalname'si arasındaki yakınlıklara M. Ganard, R. Goossens, P. Kuruakides gibi bilim adamları dikkat çekmişler. Destan üzerinde incelemeler yapan V. M. Kocatürk, P. N. Boratav, A. Kabaklı, Prof. Dr. N. Demir'in yanısıra eserin Bakü nüshasına ilişkin ilk kez bilgiler sunan Prof. Dr. Azade Musabeyli'nin çalışmaları özellikle ön plana çıkmaktadır. İslam Ansiklopedisi için kaleme aldığı "Battal" isimli makalede P. N. Boratav kaynaklara istinaden Battal Gazi'nin tarihi kişiliğinin halk edebiyatında uğramış olduğu değişikliklere değinirken "Türk Battalname"sindeki bir dizi tarihi bilginin hayali masal ve menkibelerle süslenerek karmaşık hale getirildiğine işaret etmiş ve "Battal'ın Hindistan seferi, orada devleri öldürmesi, Mağrib seferi, Rad Cazu ile maceraları v.d. sahneler hayal unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır" diye yazmıştır.⁷

Strasbourg Üniversitesi klasik edebiyat uzmanlarından İrene Melikof 1988'de Bakü'de yayımladığı "Babek Hürremi ve Seyyid Battal" isimli makalesinde Battalname'deki bir dizi olayı mercek altına alarak Battal Gazi ile özgürlük için savaşmış tarihi bir kişilik Babek'in özelliklerini kıyaslamıştır.⁸ Battal Gazi destanında Battal'ın, Babek'i yendiği bilinmektedir. Bu bakımdan Battal Gazi'yi, Emeviler döneminde yaşamış tarihi bir kişilik olarak ele aldığımızda kendisinin 9. yüzyılda yaşamasının ve Babek ile karşı karşıya gelerek savaşmasının gerçeklikle pek bağdaşmadığını söylememiz gerekecektir. Bize göre Anadolu orijinli bir destanda farklı dönemlerde yaşamış tarihi kişiliklerin karşı karşıya getirilmelerinin ana nedeni İslam ideolojisinin zaferinin dışavurumu ve halk edebiyatı sayfalarında yaşatılması olarak değerlendirilmelidir: İslam dinini yaygınlaştırmak için savaşan bir sergerdenin farklı dönemde yaşamış ve İslam'a karşı çıkmış birisiyle savaşmasına farklı bir anlam yüklemek suni bir analiz olacaktır. Aslında bu durumun İslami düşüncenin Anadolu'da hızla kabul görerek halkın yarattığı edebiyatın sayfalarında da kendine yer bulmuş bir olgu olarak değerlendirilmesi gerekir diye düşünüyoruz.

Rus bilim kadını Ord. Prof. Dr. V. S. Garbuzova 1959'da yayınladığı "Melik Ahmed Danişmend destanının tarih-dil-edebi özellikleri" isimli kitabında ismini zikr ettiğimiz destandan henüz bir asır önce ortaya çıkmış aynı tarzdaki Battalname'ye de değinerek bu eseri incelemiş Ord. Prof. Dr. M. F. Köprülü, H. A. Yücelen ve Rus bilim adamı V.G. Smirnov'un araştırmalarından yararlanmıştı.⁹

1980'lerin başlarından itibaren Türkiye'de bu alandaki çalışmaların yeni bir aşamaya girdiğini ve önemli çalışmaların altına imzaların atıldığını ifade etmemiz gerekir. Bu bakımdan Prof. Dr. Hasan Köksal'ın uzun soluklu ince-

⁷ Pertev Naili Boratav, "Battal", *İslam Ansiklopedisi*, 2 cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 349- 350

⁸ İren Məlikova, "Babək Xürrəmi və Seyyid Battal Qazi", *Ədəbiyyat və incəsənət qəzeti*, 25 dekabr, 1988.

⁹ Гарбузова В.С. "Сказание о МеликеДанишменде» Историко-филологическоеисследование. Москва: Издательство Восточной литературы, 1959, 85- 92 с.

lemelerinin sonucu olarak 2003 yılında yayınladığı 327 sayfalık “Battalname” kitabını çok önemli bulmaktayız.¹⁰ İlerleyen dönemde esere daha geniş açılardan bakma fırsatı bulan Prof. Dr. Necati Demir ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Dursun Erdem’in titiz çalışmalar sonucunda yayına hazırladıkları destan 2006 yılında “Battalname”¹¹ ve “Battal Gazi”¹² isimleri altında iki varyantta gün yüzü görmüştür. Bu çalışmaların sadece Türkiye’de değil Azerbaycan’da ve Türkolojinin önemli merkezleri olan Sankt-Petersburg’ta, Moskova’da, Tiflis’te, Taşkent’te de sık sık kullanılan kaynaklar olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

Battal Gazi destanının Bakü nüshaları üzerindeki ilk incelemeleri Yazmalar Enstitüsü Türk dilli yazmalara şubesi müdürü Prof. Dr. Azade Musabeyli yapmıştır. Destanın, çeşitli dünya kütüphanelerinde muhafaza edilen nüshalarına ilişkin kapsamlı bilgiler sunan Prof. Dr. Musabeyli bu yapıtın Azerbaycan destan gelenekleriyle yakınlık arzeden taraflarına dikkat çekmiştir.¹³

Uzun soluklu çalışmalarımın sonucunda yayına hazır hale getirdiğim Battal Gazi destanının Bakü nüshası 2009 yılında ışık yüzü görmüştür.¹⁴ Kaleme aldığım önsözde eserin bir dizi özelliklerine dikkati çekmek suretiyle Azerbaycan’da yeni bir yazma nüshası haline getirilmesinin ve daha sonra taş baskılar halinde yayınlanmasının asla bir tesadüf olmadığına ilişkin düşüncelerimi paylaştım.

Geniş bir coğrafyada mesken tutmuş Türklerin destan yaratma geleneğinin çok eski tarihi bulunmakta olup Alp Er Tunga, Şu, Oğuz Kağan, Türeyiş (Bozkurt), Ergenekon destanı ve efsaneler İslam dininin kabulünden önceki dönemde ortaya çıkmışlardır.¹⁵ Türklerin İslamı kabul etmesinden sonra Karahanlıların döneminde, 9. ve 10. yüzyıllarda Satuk Buğra Han destanı ortaya çıkmış; 10. 11. yüzyıllarda Müslüman Türklerin mükemmel bir yaratıcılık ürünü olarak ortaya çıkmış eser ise Manas’tır. Azerbaycan, Türkiye, İran, Irak, Türkmenistan, Afganistan, Suriye v.d. coğrafyalarda meskunlaşmış Oğuz Türklerinin devlet kurma tarihinin yanısıra destan yaratma geleneği de her zaman ilgi merkezinde bulunmaktadır. Oğuzların İslam öncesinde yarattığı Oğuz Kağan destanının önemli yeri bulunmakta olup 16. yüzyılın ikinci yarısında yazıya aktarıldığı ifade edilen Dedem Korkudun kitabı da gerek Türk kavimlerinin örf ve geleneklerini ve gerekse devlet yapısını, yönetim tarzını yansıtmaları bakımından dünya destan yaratıcılığının ender örnekleri olarak bilim dünyasının yakın ilgi alanında kalmayı sürdürmektedir. Destanın elimizde mevcut olan Dresden ve Vatikan nüshalarının yanısıra birkaç sene önce bulunarak yayınlanan 13. Hikayesi de kimi süjelerin Türkistan’la

¹⁰ Hasan Köksal, *Battal Gazi Destanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

¹¹ Necati Demir ve Mehmet Dursun Erdem, *Battal Gazi Destanı*, Hece yayınları, 2006.

¹² Necati Demir, *Danışmend Gazi Destanı*, Hece Yayınları, 2006.

¹³ Azade Musayeva, “Kitabi-Dədə Qorqud”dan sonra yaranmış oğuz-türk abidesi”, *Elmi araşdırmalar elmi-nəzəri məqalələr məcmuəsi*, No. 1-4, Bakı, 2002.

¹⁴ Aybeniz Rəhimova (Hazırlayan). *Kitabi-Battal Qazi*, Nurlan, Bakı 2009.

¹⁵ Rafael Hüseyinov (Hazırlayan). *Qədim Türk Dastanları*, Bakı 2016.

sıkı bağlantılı olmasının yanısıra son şeklinin Kafkasya ve Anadolu Oğuzları tarafından verildiğinden kuşku duymaya mahal bırakmamaktadır. Özellikle Selçukluların döneminde Anadolu'da İslam bayrağı altında "gavur" Bizans'a karşı verilen mücadelenin destanda mükemmel edebi-poetik anlatımlarla yansımalarını görmektediriz. İşte Anadolu coğrafyasında Bizans'a karşı İslam bayrağı altında verilen mücadelenin destan yaratıcılığı alanına yansımalarının edebi bakımdan gelişmiş örnekleri arasında bulunan Battal Gazi, Hamzaname, Havername, Cenkname-yi Ali, Kısas-yi Muhammed Hanife, Miraçname, Heybername, Danişmend Gazi destanları gibi Saltukname, Ebu Müslimname, Müseyibname de aynı kategoride değerlendirilmesi gereken eserlerdir. Zaman itibarıyla bunlardan önce ortaya çıkmış Battal Gazi destanının ilerleyen dönemde yaranmış örnekler üzerindeki etkisini inkar etme olanağı bulunmamaktadır. Örneğin Danişmend Gazi destanını Battal Gazi'nin devamı olarak görenler de mevcut olup bunun temeli olarak Battal Gazi'nin İslam'ı yaygınlaştırmak uğruna mücadelesinin Danişmend Gazi'nin Malatya'dan başlayarak sürdürdüğü gösterilmektedir. Saltuk Gazi destanında ise eserin kahramanının aynı mücadeleyi Sinop'tan başlattığını görüyoruz.

Destanın esas kahramanı sırdışı bir güç-kuvvete sahip olmanın yanısıra manevi özellikleriyle de Oğuz boylarının öteki destan kahramanlarında bulunmayan bir dizi farklı çizgilerini kendi kişiliğinde taşımaktadır. Battal Gazi'nin kişiliğinde biz onun kahramanlığının yanısıra bilgisine ve kuvvetli inancına da tanık oluyoruz. Şöyle ki yetmiş iki dil bilen Battal Gazi iki bilimsel ve dört kutsal kitabı derinden öğrenmiştir, camide vaaz verirken hoş sesiyle dinleyenleri etkiliyor. Battal Gazi sıradan bir kahraman olmayıp içinden çıktığı kavim ve mensup olduğu din için çalışıyor, fetih gerçekleştiriyor, gazidir, cihat yapan bir mücahittir. Konuyu bu bağlamda ele alan Doç. Dr. Mehmet Emin Bars, Türk-Oğuz destan geleneğinde alp kahraman imgesinin yerini gazi imgesine bırakmasını şu sözlerle yorumlamaktadır:

"İslamı kabul ettikten sonra Türkler din ile kendi kültürleri arasında bir sentez oluşturdular. Eski Türk destanlarında yüceltilen alp imgeleri yerlerini gazi imgelerine bırakıyorlar. Alp gibi gazi de dünyayı fethetmeyi amaçlıyor. Bunun yanısıra islam onun savaşımına yüce bir anlam katıyor."¹⁶

Destana gazavat ruhu hakim olup Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde bu kavrama ilişkin şu açıklamayı okuyoruz:

"Gaza- özellikle eski Osmanlılarda din için yapılan savaş ifade eden bir terim. Eski sözlüklerdeki anlamı "düşmanla savaşmak" şeklinde ifade edilen bir kelime. Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıktığı 13.-14. yüzyıllarda İslamiyeti yaygınlaştırma, Müslümanların yönetimi altındaki toprakları veyahut nüfuz alanını genişletmek uğruna yapılan akınlara katılmak ve cenk etmek anlamını kazanmıştır."¹⁷

¹⁶ Mehmet Emin Bars, "Battal Gazi Destanı'nda Dini Unsurlar Üzerine Bir Değerlendirme", *Tarih Okulu Dergisi*, Mart, 2015. Yıl 8, sayı XXI, s. 80.

¹⁷ Cemal Kafadar, "Gaza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 13, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1997, s. 427.

Battal Gazi cihat yapan, mücahit bir kahraman imgesi olup müslümanlardan talep edilen manevi ahlaki özelliklerin arasında önemli yere sahiptir. İslam Ansiklopedisi bu kavramlara şu anlamları atfetmektedir: “Arapçada ‘güç kuvvet sarfetmek, bir işi becermek için tüm imkanları kullanmak’ anlamını taşıyan ‘cehd’ kökünden yaranmış ‘cihat’ kelimesi İslami edebiyatta dini emirleri öğrenerek ona göre yaşama ve diğerlerini öğretme, iyiliği emredip kötülüklerden sakındırmaya çalışma, İslamın propagandasını yapma, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele verme şeklinde geniş anlama sahip fıkıh terimi olup daha ziyade gayri müslimlerle savaş, tasavvufta ise nefsi amma-reyi yenmeyi ifade etmek için kullanılmıştır.”¹⁸

“Battalname”nin esas kahramanının İslam uğruna savaşan bir Arap sergerde tiptemesinin ardından Anadolu’yu fetheden bir Oğuz Türk’ü gazisine, erenine evrilme sürecini değerlendiren Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü bu transformasyonlara ilişkin önemli tespitlerde bulunmuştur:

*“Bu dönemin ürünleri milli nitelik kazanmış dini kahramanların veya İslami bir şekil almış milli kahramanların menkıbelerinden, yani dini adapla ilişkili didaktik propaganda eserlerinden ve biraz da tasavvufi şürlerden oluşmaktadır.”*¹⁹

Destanlardaki esas kahraman örneklerini kıyasladığımızda örneğin, bir yandan Arap kökenli kahraman Battal’ın Türkleştiğini gördüğümüz halde Dedem Korkudun Kitabı’nda Türk Oğuzların Müslümanlaştığını ve özellikle destanın her hikayesinin sonuç kısmında ‘Müslümanlık’ vurgusunun yapıldığını görüyoruz. Dedem Korkudun kitabı üzerinde yarım yüzyıldan fazla incelemeler yapan Prof. Dr. Şamil Cəmşidov bu hususları incelerken destanlarımızı ‘milli’ ve ‘millileştirilmiş’ olarak tasnif ederek²⁰ Kitabı Dedem Korkud, Köroğlu, Aşık Garip, Aslı ile Kerem destanlarını ‘milli’, Battalname, Hamzaname, Havername, Bahtiyarname, Kahramanname v.d. bazı destanları ise ‘millileştirilmiş’ sınıfına dahil etmiştir.

Destanın esas kahramanı Battal Gazi, (asıl ismi Cafer`dir) Peygamber soyundan olup Hüseyin Gazi isimli ünlü bir kumandanın ailesinde dünyaya gözünü açmıştır. Eserde Bağdat, Şam, Hindistan, Çin, Irak, Rum, Mısır, Yemen, Türkistan, Bulgaristan, Gürcüstan v.d. coğrafyaların isimlerinin telaffuz edilmesine rağmen önemli olaylar Malatya ve civarında cereyan etmektedir. Sergilemiş olduğu kahramanlıklardan dolayı babasının yerine orduya komutan tayin edilmesi gündeme gelince Cafer babasının intikamını almadan bu işi kendi üzerine almayacağını belirtiyor. Bu açıdan baktığımızda Battal Gazi, Dedem Korkudun kitabı’ndaki kimi kahramanları ve Köroğlu destanı esas kahramanının babası Ali’nin bir kısım özelliklerini çağırıştırıyor. ‘Milli’ ve ‘millileştirilmiş’ destanlar arasındaki ortak özellikleri Prof. Dr. Azade Musabeyli

¹⁸ Ahmet Özel, “Cihat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 7, Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları, İstanbul 1993, s. 527.

¹⁹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mütasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 254.

²⁰ Şamil Cəmşidov, *Azərbaycan Yazılı Dastan Abidələrinin Tədqiqi*, Nurlan, Bakı 2002, s. 45.

bir çalışmasında incelemiştir.²¹ Dedem Korkudun kitabı ve Battal Gazi destanlarını bu bakımdan incelediğimizde şu tabloyla karşılaşırız:

1. İki eser de Resül Aleyhisselam döneminin anılmasıyla başlamakta olup Dedem Korkud'un, henüz İslam peygamberinin zamanına yakın dünyaya geldiği ifade ediliyor. Battalname'nin başlangıcında ise bir gün Peygamber'e gelen Cebrail'in, onun vefatından iki yüz sene sonra Cafer isimli bir yiğidin ortaya çıkarak Rum diyarını fethedeceği bildiriyor ve sahabeden Abdulvahab'ın o günleri göreceğini ekliyor. Peygamber, Rum diyarının gelecekteki fatihine ulaştırması için mektubu ve ağzının suyunu Abdulvahab'a veriyor.²²

2. Dedem Korkudun kitabı'nın yiğitleri gibi Battal Gazi de olağanaüstü güce ve kuvvete sahip ok atan, at süren maharetli bir savaşçıdır.

3. Dedem Korkudun kitabı'nın kahramanları gibi Battal Gazi de inançlı bir Müslüman olarak İslamı yaygınlaştırmak uğruna gavurlara karşı mücadele verdiği gibi zafere ulaştığında mücahit ve gazi olarak onların kiliselerini yıkarak yerine cami yaptırıyor, namaz kılıyor, dini vecibelerini yerine getiriyor.

4. Battal Gazi de Dedem Korkudun kitabı'nın kahramanları gibi bir dizi konuda babasının yolundan yürümektedir.

5. Dedem Korkudun kitabı'nın bir kısım kahramanı gibi Battal Gazi'ye de sergilemiş olduğu hünerlerden dolayı isim veriliyor.

6. Battal'ın zaferlerinde önemli role sahip bulunan ve Allah tarafından gönderilmiş Aşkar isimli atı, silahları ve düşmanın ödünü koparan narası vardır. Buna uygun olarak Dedem Korkudun kitabı kahramanlarının at ve silahları, Havname destanında Hazret-i Ali'nin Zülfikar kılıcı, Döldül ve Nügab isimli atları ve narası, Köroğlu'nun Mısırlı kılıcı, Kırat'ı ve Dürat'ı mevcuttur.

7. Dedem Korkudun kitabı'nın kahramanları, örneğin Salur Kazan gibi Battal Gazi de düşmanla yalnız başına savaşmayı yeğliyor. Havname'nin Hz. Ali'si ve Köroğlu destanının aynı isimli kahramanı da aynı özellikleri taşıyan destan karakterleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

8. Salur Kazan gibi Battal Gazi de düşmanla mücadelede güç-kuvvetinin yanısıra aklını ve akılcı taktiklerini kullanmaktadır.

9. Battal Gazi de Salur Kazan misalinde olduğu gibi dövüş ganimetlerini paylaşmayı uygun buluyor.

10. Mücadelesinde Battal Gazi'ye Muhammed Peygamber (s.a.v.) ve Hızır Peygamber yardımcı oluyor, Dedem Korkudun kitabı'nda ise kahramanların değişmez yardımcısı Hızır Peygamber'dir.

11. Battalname'de mit, efsane menşeli imgeler, ejderhalar, devler, cadılar, periler çok sayıda mevcut olup onlardan bazıları ve vahşi hayvanlar Battal'a yardımcı oluyorlar. Dedem Korkudun kitabı'nın Dresden ve Vatikan nüshalarındaki Basat'ın Tepegöz'ü öldürdüğü hikayede peri sözkonusu olduğu gibi birkaç sene önce yayınlanan Günbez versiyonunun onüçüncü hikayesinde Salur Kazan'ın ejderhayı öldürdüğü sahnesiyle karşılaşırız.

²¹ Musayeva Azadə, "Kitabi-Battal Qazi" dastanının Azərbaycan əlyazmasının ilk nəşri: Kitabi-Battal Qazi, Nurlan, Bakı 2009, s. 10-11.

²² N. Demir ve M.D. Erdem. *Battal Gazi Destanı*. Hece yayınları, 2006, s. 27.

12. Dedem Korkudun kitabı kahramanları gibi Battal Gazi de yendiği gavurları İslamı kabule davet etmekte olup bu teklifi kabul etmeyenleri öldürüyor. Dedem Korkudun kitabı'nda bu tür sahneyle karşılaşmamaktayız.

13. İki destanda da masal ve destan tarz ve mantığı güçlü olup, örneğin Battal Gazi bir göz kırpımında aklın almayacağı mesafeleri katediyor, Battalname'de Halifenin kızını kaçıarak *'yedi derenin öbür tarafına'* götürüyor. Masala, destana has zaman ve mekan kavramı çerçevesinde bakıldığında burada tehlikenin ne kadar büyük, mesafenin ne kadar uzak olduğu gözükmektedir. Dedem Korkudun kitabı kahramanları da uzak mesafeleri kısa sürede katediyorlar; örneğin Demirkapı Derbent'e kadar varıyorlar. Battalname'nin masalları andıran sahnelerinde çok sayıda düşman öldürülüyor. Dedem Korkudun kitabı'nda defalarca *"Bir ulu savaş oldu, meydan dolu baş oldu"* tümceleri kullanılıyor. Battalname'de gelişmelere mit kökenli varlıkların müdahalesini daha fazla görmekteyiz. Dedem Korkudun kitabı'nda ise Basat, Tepegöz gibi sıradışı bir yarattığı öldürebiliyor. Kanlı Koca oğlu Kanturalı hikayesinde ise Kanturalı, Trabzon tekfurunun kızı Selcan hatun ile evlenip amacına ulaşmak için arkadaşlarıyla yedi gün yedi gece at koşturarak Trabzon'a varıyor, boğa, aslan ve deveyle yalnız başına karşı karşı geldiğinde onları öldürmesini beceriyor. İki halk edebiyatı anıtındaki imgelerin sıradışı özellikleri dikkat çekiyor. Battalname'de ise Cafer'in ilk baştan sıradışı görüntüsü vardır, üç yaşındayken kendisine yedi yaş veriyorlardı, boy posundan kimse kendisiyle eşleşemiyor.

14. İki destanda da rüya görmelerin mühim rolü bulunmaktadır. Battal uykudayken Peygamber kendisine talimatlar veriyor. Kazan Han'ın av sırasında gördüğü bir rüya ise Oğuz yurdunu büyük bir faciadan kurtarıyor.

15. İki eserde de Anadolu coğrafyasında önemli gelişmeler yaşanıyor. Battalname'de olayların çoğu Malatya civarında ve Anadolu'nun diğer bölgelerinde cereyan ettiği halde Dedem Korkudun kitabı'nın Kan Böre'nin oğlu Bamsı Beyrek hikayesinde İstanbul'un ismi zikrediliyor. Bamsı Beyrek gavurların elinde Anadolu'nun Güneydoğu bölgesindeki Bayburt kalesinde rehin oluyor. Kanlı Koca oğlu Kanturalı hikayesinde ise Kanturalı, Trabzon tekfurunun kızı Selcan Hatun ile evlenmek için Karadeniz sahilinde bu Anadolu şehrine geliyor ve yaşadığı bir dizi macera sonrasında Selcan hatun'u alıp kendi memleketine götürüyor.

16. İki eserde de gavurların rehin aldığı kahramanlar belirli mücadeleden sonra esirlikten kurtuluyorlar. Battal Gazi'ye olduğu gibi Dedem Korkudun kitabı'nın kahramanı Bamsı Beyreğin de esirlikten kurtulmalarına kendilerine aşık olan gavur kızları yardımda bulunuyorlar. Danışmend Gazi destanında da benzeri durumlarla karşılaşmaktayız.

17. İki destanda da cengaver kadın imgeleri dikkat çekmekte olup Battalname'deki imgelerden biri Adu Banu dövüşte Battal Gazi'ye yenildikten sonra İslamı kabul etmekle kalmayıp yaygınlaşması için mücadele ediyor. Dedem Korkudun kitabı'ndaki Banu Çiçek ve Selcan Hatun sergilemiş oldukları yiğitlikler bakımından erkeklerden geri kalmıyorlar.

18. İki destan da lisanının sadeliği, akıcılığı, eski unsurlarla zenginliği bakımından dikkati çekmektedir. Araştırmacılar Dedem Korkudun kitabı'nın 16. yüzyılda, Battalname'nin ise 13. yüzyılda yazıya aktarıldığı görüşünde hemfikir olup sayısız olgu bu tezleri desteklemektedir. Bu iki destanın ortak noktası Oğuz Türklerinin zengin yaratıcı geleneklerini yansıtan üslupta yazıya aktarılmış olmalarıdır. Gerek Dedem Korkudun kitabı ve gerekse Battalname'nin bir dizi ortak özelliğinin yanında ikisinin de dini-kahramanlık destanları kategorisinde yer alması da bizim bizzat ve ısrarla üzerinde durduğumuz hususlardan biridir.

Battal Gazi'nin şehadeti sadece doğduğu bölgede değil İslam dünyasının farklı noktalarında derin teessürle karşılanmıştır. Kendisinin dünyadan ayrılırken mücadele arkadaşlarına tavsiye ettiği 'Nefsin emrine girmeme' ilkesi Battal Gazi'nin İslama bağlılığının başka bir delili sayılmalıdır.

Sonuç

Battal Gazi destanı Oğuz Türklerinin Anadolu'ya kalıcı şekilde yerleşmelerini ve islami yagınlaştırmalarını konu eden ilk dini-kahramanlık yapıtı olup 13. yüzyılda yazıya alınarak Türk-Oğuz destan geleneğinin kendinden sonraki örnekleri üzerinde etkili olmuş, Melik Danişmend, Hamzaname, Heybername, Saltukname v.d. destanlar üzerinde kendi güçlü etkisini göstermiştir. Destanın esas kahramanının prototipinin Arap Emiri Battal Gazi olmasına rağmen ana vatanının Malatya olmasının yanısıra kendisi Türk kökenlidir. Battal Gazi ile Oğuz Türklerinin başka bir kıymetli halk yaratıcılığı örneği Dedem Korkudun kitabı arasında bir dizi önemli paralellikler bulunması da dikkati çekmekte olup Türk destan geleneğinin bütünlük ilkesi adına önem arzetmektedir. Türk destan geleneğinin iki önemli örneği arasında kurduğumuz kimi paralellikler Dedem Korkudun kitabı gibi Battal Gazi destanını da Oğuzların ortak bir halk yaratıcılığı ürünü olarak görmemizi gerektirmektedir.

Kaynakça

- BARS, Mehmet Emin: "Battal Gazi Destanı'nda Dini Unsurlar Üzerine Bir Değerlendirme", *Tarih Okulu Dergisi*. Mart, Yıl 8, sayı XXI, 2015, ss. 73-106.
- BARTHOLD, V.: *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1963, s. 367.
- BORATAV Pertev Naili: "Battal", *İslam Ansiklopedisi*, 2 cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 349-350.
- CƏMŞİDOV, Şamil: *Azərbaycan Yazılı Dastan Abidələrinin Təqdiqi*, Nurlan, Bakı 2002, s. 189.
- DEMİR, Necati ve ERDEM M.D (haz): *Battalname* (Eski Türkiye Türkçesi), Hece Yayınları, İstanbul 2006.
- DEMİR, Necati ve ERDEM, M.D.: *Battal Gazi Destanı*, Hece Yayınları, İstanbul 2006.

- DEMİR, Necati: *Danişmend Gazi Destanı*. Nece Yayınları, İstanbul 2006.
- ГАРБУЗОВА, В. С.: “Сказание о Мелике Данишменде» Историко-филологическое исследование. Издательство Восточной литературы, Москва 1959, 190с.
- HÜSEYNOV, Rafael: *Qədim Türk Dastanları*, Bakı 2016, s. 214.
- KAFADAR, Cemal: “Gaza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 13, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1997, s. 559.
- KOROĞLU, Xalıq: *Oğuz qəhrəmanlıq eposu*, Yurd, Bakı 1999.
- KÖKSAL, Hasan: *Battal Gazi Destanı*. Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- KÖPRÜLÜ, Fuad: *Türk Edebiyatında İlk Mütasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- KÖPRÜLÜZADƏ M. F.: *Azərbaycan Ədəbiyyatına Aid Tədqiqlər*, Sabah, Bakı 1996, s. 68.
- MƏLİKOVA, İ.: “Babək Xürrəmi və Seyyid Battal Qazi”, *Ədəbiyyat və incəsənət qəzeti*. 25 dekabr 1988.
- MUSAYEVA, Azade: “Kitabi-Dədə Qorqud”dan sonra yaranmış oğuz-türk abidəsi, *Elmi araşdırmalar*, elmi-nəzəri məqalələr məcmuəsi, No. 1-4. Bakı 2002.
- MUSAYEVA, Azade: “Kitabi-Battal Qazi” dastanının Azərbaycan əlyazmasının ilk nəşri/ *Kitabi-Battal Qazi*, Nurlan, Bakı 2009, s. 646.
- ОСАК, Ahmet Yaşar: “Battal Gazi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 560.
- ÖZEL, Ahmet: “Cihat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7. Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları, İstanbul 1993, s. 560.
- RƏHİMOVA, A. (Haz): *Kitabi-Battal Qazi*. Nurlan, Bakı 2009, s. 646.

Extended Abstract

Religious And Heroic Epos Of The Oguz Turks - “Dastan About Battal Gazi”

Two most ancient and on the same time popular samples of Turkish epic creative tradition such as Kitab-i Dede Qorqud (The Book Of Dede Qorqud) and Battalname are played very important role in the development of all Turkic language heroic epics. Assistance Professor Aybeniz Rahimova, Senior Researcher of the Institute of Manuscripts National Academy of Sciences of Azerbaijan in this article named compared general subjects of the Kitab-i Dede Qorqud and different manuscripts of the Battalname such as Menakib-ı Battal Gazi, Seyyid Battal Gazi, Kitab-i Battal Gazi and etc. In Kitab-i Dede Qorqud epic we can find a lot of details from the life, ethnographic culture and public philosophy not only from Caucasus and Anatolian people but also form the life of Middle Asian Turkic originated people. But in Battalname we mostly meet very strong cultural ties with the Middle Anatolian traditions and with Islamic subjects and historical events. Professor Khalig Koroghlu, one of well-known researchers of soviet and Russian Orientalism school in his book about Turkic language epic tradition to determined that *“In their East territories Oghuzs meaned under the word of “Eren” the person who fihted for the proliferation of Islam in Anatolia”*.

Therefore, we the main hero of all Battalname’s Battal Gazi not as commander of military group fihting for islam but as ancient Turkic Alperen. The first manuscripts of Battal Gazi has been wrote in 13th century and today protect in the libraries of Orientalism of Great Britain, Germany, Italy, Russia etc. In the Treasure of the Institute of Manuscripts of the Academy of Sciences of Azerbaijan protect some manuscripts specifications of every manuscript has been presented in article.

Most important manuscript has published by the author of this article in 2009. When we compare all specifications of two most popular samples of the Turkic epic tradition from the first sentences of Kitab-i Dede Qorqud and different manuscripts of Battal Gazi we meet more surprises of parallel motives, events, episodes. The main common specification of above mentioned two Turkic epics is style of narration and mostly presentation of events by the same sentence structure. That why the compared analyze if two most popular Turkic epics can open new ways on the field of typological researches.